

КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

Стаття розглядає актуальну проблему сучасної методики викладання іноземних мов реалізації якої здійснюється через розвиток субкомпетенцій як складових дискурсивної компетенції: соціолінгвістичної, соціокультурної, лінгвокраїнознавчої, дискурсивно-тематичної та компенсаторної, а також розвиток відповідних груп умінь: продукування та розпізнавання тексту (дискурсу), соціокультурної трансформації, сприйняття та аналізу краєзнавчої та лінгвокраїнознавчої інформації, використання культурних норм та мовленнєвого етикету.

Ключові слова: комунікативний, лінгвістичний, культурологічний компоненти

This article observes an actual problem of modern Language teaching – formation of discursive competence through sociolinguistic, sociocultural, discursive-thematically, compensator and development of certain skills for composing and understanding of the text (discourse), sociocultural transformation, perception and analyses country-studying information, using cultural norms and speech ethicet.

Key words: communicative, linguistic, cultural components.

Статья рассматривает актуальную проблему современной методики преподавания иностранных языков, реализация которой осуществляется через развитие субкомпетенций как составляющих дискурсивной компетенции: социолингвистической, социокультурной, лингво-страноведческой, дискурсивно-тематической, и компенсаторной, а также развитие соответствующих групп умений, воспроизводство и распознавание текста (дискурса), социокультурной трансформации, восприятия и анализа страноведческой и лингвострановедческой информации, использования культурных норм и речевого этикета.

Ключевые слова: коммуникативный, лингвистический, культурологический компоненты.

Формування англомовної дискурсивної компетенції студентів – це досягнення певного рівня сформованості здібності та готовності здійснювати іншомовну комунікацію з урахуванням особливостей сприйняття, розуміння, аналізу та створення дискурсів, а також продукувати акт комунікації з використанням різноманітних типів дискурсів на основі побудованої ситуації в іншомовному середовищі.

Для реалізації вказаної мети потрібен розвиток субкомпетенцій, що входять у склад дискурсивної компетенції: соціолінгвістичної, соціокультурної, лінгвокраїнознавчої, дискурсивно-тематичної та компенсаторної, а також розвиток відповідних груп умінь: продукування та розпізнавання тексту (дискурсу), соціокультурної трансформації, сприйняття

та аналізу краєзнавчої та лінгвокраїнознавчої інформації, використання культурних норм та мовленнєвого етикету тощо.

Мотивом формування англомовної дискурсивної компетенції є потреба студентів у здійсненні міжкультурної комунікації адекватно умовам полікультурного соціуму, певної лінгвокультурної спільності, конкретної педагогічної спільноти, а також усвідомлення ними необхідності вміння реалізовувати комунікативні інтенції із урахуванням специфіки глобального культурного, соціально-культурного та культурно-історичного простору, різноманітних культуротворчих практик спілкування, культурного та субкультурного поведінкового середовища.

Дії з формування англомовної дискурсивної компетенції ми поділяємо на дії, що сприяють культурно-мовній ідентифікації студента, та дії, спрямовані на його акультурацію в умовах певної педагогічної ситуації та комунікативного дискурсу.

Результатом формування англомовної дискурсивної компетенції є здатність та готовність студентів здійснювати іншомовну комунікацію в умовах певного дискурсу, а також уміння конструювати акт комунікації з використанням різноманітних дискурсів.

Мета статті – дослідити компоненти формування англомовної дискурсивної компетенції студентів.

Формування англомовної дискурсивної компетенції студентів відповідає основним напрямам нової структури освіти: реалізує принцип культурної ідентичності, сприяє включенню студентів у мультикультурну спільноту, створює умови для різноманітної культурної діяльності, орієнтує на реальні кінцеві продукти навчання.

Виділяємо наступні етапи процесу формування англомовної дискурсивної компетенції студентів:

- I. Мотиваційно-ціннісний;
- II. Культуротворчий;
- III. Іntenціональний;

IV. Оцінювально-коригуючий.

Розглянемо визначені нами етапи формування англомовної дискурсивної компетенції більш детально.

I. Мотиваційно – ціннісний етап.

На даному етапі створюються мотиви мовленнєвої діяльності, що трактується у методиці викладання іноземної мови як комунікативна мотивація, в основі якої полягає потреба двох видів:

а) потреба у спілкуванні в цілому притаманна людині як істоті соціальній, представнику тієї чи іншої культури та субкультури;

б) потреба у реалізації даного конкретного мовленнєвого поступку, потреба в участі у розгортанні даної мовленнєвої ситуації.

Крім того, особливе значення набуває формування широкої соціальної мотивації, перспективної та операційно-інструментальної мотивації.

Створення мотивів формування англомовної дискурсивної компетенції пов'язано з усвідомленням студентами необхідності засвоєння культурологічних, країнознавчих знань, культуротворчих практик, а також розвитку вміння вербальної та невербальної дискурсивної комунікативної стратегії й тактики, механізму дискурсивності.

Ціннісний компонент реалізується на даному етапі у сфері формування професійно-групових та індивідуально-особистісних цінностей. Професійно-групові цінності, які становлять сукупність ідей, концепцій, норм, регулюючих професійно-педагогічну діяльність певних груп фахівців, створюють пізнавально-діяльну систему, яка є стабільною та повторюваною [2.с. 177]. У нашому дослідженні професійно-групові цінності представлені на трьох рівнях: як цінності-відношення, що розкривають значення та розуміння комунікативних відношень та комунікативної поведінки; як цінності-знання, що розкривають значення та розуміння культурологічних, країнознавчих та лінгвокраїнознавчих знань; і як цінності-якості, що розкривають значення та розуміння індивідуальних, особистісних, комунікативних, статусно-позиційних та інших якостей особистості.

Етап вважається завершеним, коли студенти усвідомлюють необхідність та основну мету формування англомовної дискурсивної компетенції, розуміють значення основних цінностей різних культур та їх представників.

II. Культуротворчий етап.

На даному етапі ми відокремили кілька підетапів, які характеризують процес формування дискурсивної компетенції студентів більш детально. До них відносимо: навчання культурним нормам спілкування; навчання сприйняттю, аналізу, розумінню та створенню різних дискурсів.

Навчання культурним нормам спілкування – перший підетап. Під культурними нормами спілкування маються на увазі комунікативні правила, обов'язкові в даній соціокультурній спільності; реалізація даного етапу передбачає ознайомлення студентів з особливостями продуктивної, рецептивної, нормативної та ненормативної поведінки, комунікативних табу, комунікативних імперативів (м'яких, жорстких), комунікативних допущень тощо. Особливе значення для формування англомовної дискурсивної компетенції студентів набуває на даному етапі вивчення аналізу національної специфіки двох культур - рідної та іншомовної. При цьому акцент робиться на трьох аспектах функціонування культурних норм спілкування:

- 1) неспівпадання окремих характеристик комунікативних норм у порівнювальних культурах;
- 2) ендемічність норм спілкування для однієї з порівнювальних культур (дана норма існує тільки в одній культурі);
- 3) лакуарність культурної норми спілкування (відсутність даної норми однієї культури при наявності її у порівнянні) [2, с. 184].

Підетап вважається довершеним, коли студенти можуть здійснювати міжкультурну іншомовну комунікацію у відповідності з нормами спілкування даної лінгвокультурної спільності, адекватно запропонованій комунікативній ситуації.

Другий підетап – навчання сприйняттю, аналізу, розумінню та створенню різноманітних дискурсів. Навчання дискурсу передбачає формування вміння будувати свою мовленнєву поведінку у відповідності з поведінкою іншомовного комуніканта, тобто адекватно соціально-культурному контексту, індивідуально-особистісним рисам партнера, комунікативним завданням. При цьому необхідно ведення діалогу з іншокультурним комунікатором, який включає вміння розпізнавати і сприйняти елементи культури країни мови, яка вивчається та привнесення у комунікацію елементів рідної мови та власної культури таким чином, щоб стало можливим досягнення взаєморозуміння.

Розглядаючи дискурс як створений зв'язаний мовленнєвий твір у сукупності з екстралінгвістичними (парадигматичними), соціокультурними, психологічними та іншими факторами, потрібно відзначити основні параметри дискурсу, які необхідні для формування англomовної дискурсивної компетенції – когезія та когерентність (у вітчизняних дослідженнях – цілісність та зв'язність).

Когезія служить для позначення формальних зв'язків між реченнями у поверхневій (зовнішній) структурі тексту, когерентність – для позначення глибинних, логічно-сміслових зв'язків між частинами тексту. Цілісність та зв'язність дискурсу забезпечуються засобами внутрішньо текстового зв'язку, який представлений зовнішніми сигналами, що зціплюють між собою окремі речення та частини тексту в єдине мовленнєве речення. Навчання сприйняттю, аналізу, розумінню та створенню різноманітних дискурсів реалізується поетапно і включає в себе ознайомлення з новим типом дискурсу, тренування в сприйнятті та породження типу дискурсу, що вивчається, практику в спілкуванні.

Підетап вважається завершеним, якщо майбутні вчителі вміють відбирати та аналізувати різноманітні типи дискурсів, релевантні сферам та комунікативним ситуаціям, інтерпретувати аудіовізуальну інформацію, яка

міститься в дискурсі, визначати комунікативний статус ситуації (офіційний, неофіційний), в якій функціонує дискурс.

III. Іntenціональний етап.

Головною метою даного етапу є навчання реалізації комунікативних інтенцій у різних типах дискурсу. На даному етапі проходить ознайомлення студентів зі специфікою та типологією різних комунікативних інтенцій (намірів), формування вмінь аналізу аутентичних типів дискурсів на основі встановлення їх комунікативних цілей, логіко-сислової та синтаксичної структури, внутрішньо текстового зв'язку. Особливе значення набуває відбір типу дискурсу для реалізації у ситуаціях у побутовій, професійній та соціально-культурної галузі. Для вираження певного комунікативного наміру студенти повинні вміти вибирати узуальні мовні засоби, визначати статус комунікантів та їх комунікативні цілі.

Етап вважається завершеним, коли студенти можуть реалізувати різні комунікативні інтенції з урахуванням типології дискурсів, культурно-мовного статусу співрозмовника, норм мовної та немовної комунікативної поведінки. У кінці даного етапу реалізується перехід від керованого спілкування до вільного.

IV. Оцінково-коректований етап.

На даному етапі реалізується моніторингова діяльність викладача по визначенню рівня сформованості дискурсивної компетенції студентів. Слідом за В.Л. Беспалько [1, с. 257], вважаємо, що моніторинг здійснюється на кількох рівнях. З позиції нашого дослідження подані рівні можуть бути визначені наступним чином:

1. Первинне накопичення інформації про діяльність з формування дискурсивної компетенції.

2. Класифікація отриманих даних, визначення діагностичного рівня інформації про ефективність процесу формування дискурсивної компетенції.

3. Виділення, аналіз, облік та оцінка факторів, що впливають на формування дискурсивної компетенції, визначення їх стійкості, періодичності.

4. Інтерпретація отриманої інформації, перевірка її повноти й точності, корегування попередніх висновків.

5. Прогнозування подальших тенденцій розвитку процесу формування англомовної дискурсивної компетенції з урахуванням реальних можливостей освітнього процесу.

6. Верифікація висунутих положень з реалізації компонентів та функцій англомовної дискурсивної компетенції.

Етап вважається завершеним, якщо зроблена адекватна оцінка та корегування процесу її формування, визначені шляхи підвищення його ефективності.

У структурі професійної підготовки як системи вирізняють різноманітні компоненти, зокрема: методологічний, теоретичний, психолого-педагогічний, правовий, культурологічний, екологічний, методичний, практичну підготовку тощо. Найбільший інтерес з позиції нашого дослідження викликає комунікативний, лінгвістичний, культурологічний компоненти, який представлений комунікативною та дискурсивною компетенціями. Реалізація комунікативного компонента передбачає формування у студентів основних груп комунікативних та дискурсивних умінь:

1) здійснення вербальної дискурсивної комунікації: вміння говоріння у монологічній та діалогічній формі, аудіювання, читання, перекладу, писемного мовлення в умовах певного дискурсу;

2) здійснення невербальної комунікації: а) паралінгвістичні вміння інтонірування, паузування, дикції, ритміки, тональності, мелодики тощо; б) екстралінгвістичні, у тому числі кінестетичні: вміння користуватися жестами, мімікою, контактом очей у спілкуванні; в) проксемічні: вміння просторово-часової організації спілкування в умовах різних типів дискурсу;

3) обирати спосіб комунікації: інформаційний, інтеракційний, перцептивний, адекватний типу дискурсу;

4) враховувати комунікативний статус, комунікативні цілі та інтенції співрозмовника, соціально-культурне наповнення дискурсу.

Основою для аналізу лінгвістичного компоненту були праці М.М.Бахтіна, Х.Вейрриха, В.В.Виноградова, В.М.Жермунського, Б.А.Ларина, П.Хартмана, Л.В.Щерби, Ф.С.Бацевича. З позицій даного компоненту мовні факти описуються не тільки за допомогою відповідних мовних явищ, сполучення знаків, їх розподілу у мовному ланцюзі, але й за допомогою екстралінгвістичних факторів: ситуації породження і сприйняття тексту (дискурсу), комунікативної і граматичної установки автора, співвіднесення створеної в дискурсі моделі світу з реальною картиною світу. Реалізація лінгвістичного компонента сприяє оволодінню студентам знаннями:

- лексичних одиниць з національно-культурної семантикою англійської мови (слів і словосполучень, що відображають особливості природно-політичного життя, власних імен, скорочень, а також слів, що позначають культуроспецифічні особливості побуту, звичаїв, традицій ; фразеологічних одиниць, крилатих виразів);

граматичних структур, специфічних для англійської мови;

- відповідностей між мовними одиницями рідної та англійської мов (наприклад, способів передачі реалій рідної мови англійською).

формуванню навичок: - використання мовних одиниць з національно-культурною семантикою при побудові мовного акту англійською мовою;

- вибрати мовну форму і спосіб її вираження в залежності від характеру мовленнєвого акту;

- слухо-вимовні навички коректного оформлення культурно-маркованого мовного та мовленнєвого матеріалу в процесі міжкультурної взаємодії англійською мовою;

- коректного вживання на англійській мові лексичних одиниць, що позначають культурні реалії;

- коректного впізнання безеквівалентної лексики;
- граматичні навички коректного вживання культурно-маркованого мовного та мовленнєвого матеріалу англійською мовою;
- графічні навички коректного вживання культурно-маркованого мовного та мовленнєвого матеріалу англійською мовою;
- орфографічні навички коректного вживання культурно-маркованого мовного та мовленнєвого матеріалу англійською мовою.

та вмінь: - використовувати мовні одиниці англійської мови при побудові мовного акту;

- використовувати лексичні одиниці, що містять у собі соціокультурну інформацію, символи, реалії, артефакти, комунікативні кліше, граматичні засоби вираження, які мають соціокультурні властивості, в ситуації міжкультурного спілкування англійською мовою;
- правильно вибрати стиль мовлення, підпорядкувати форму висловлювання цілям спілкування, вживаючи при цьому найбільш ефективні мовні та немовні засоби;
- формулювати свою думку на англійській мові, самостійно виражати свої думки, наміри і почуття, представляти свою позицію як носія рідної культури;
- інтерпретувати реакції носіїв англійської та інших мов на мовні вчинки;
- інтерпретувати значення мовних одиниць, що позначають культурні реалії, в ситуаціях спілкування на англійській мові з представниками інших культур;
- вибудовувати дискурс у відповідності з риторичними традиціями англійської мови адекватно ситуації міжкультурного спілкування, що передбачає коректний вираз на англійській мові ціннісних та етносоціокультурних установок рідної культури і культури носіїв англійської мови.

У дослідженнях сучасних учених (Е.Азимова, Н. Бориско, Ж.Войнової, О.Гетманської, І.Горелова, Г.Єлізарової, А. Карміна, К.Клахкона, Б.Маліновського, Д.Мердок, В. Сафонової, Л. Тараєвої, С. Тер-Міносової,

Н.Трубецького, А.Щукина та ін.) науковий статус міжкультурного компоненту визначається розглядом освіти як внутрішнього стрижня культури, що інтегрує всі форми суспільної свідомості. На тлі нашого дослідження реалізація цього компонента спрямована на знання:

- загальних відомостей про Британію (географічне положення, природні умови, адміністративний поділ, пам'ятки тощо);
- відомостей про державний устрій Британії, партії, основні засоби масової комунікації, освітні установи, а також про міжнародні контакти, громадські рухи, молодіжної субкультури;
- того, як представники англійської та інших культур відносяться до базових категорій культури (часу, простору, влади тощо);
- системи цінностей і етносоціокультурних установок носіїв англійської мови і культури;
- відмінностей між ціннісними системами та етносоціокультурними установками в рідній культурі, носіїв англійської та інших мов;
- ритуально-етикетних правил носіїв англійської та інших мов;
- соціокультурних особливостей вербальної і невербальної комунікативної поведінки носіїв англійської мови.

формування навичок: - інтерпретації культурно-обумовлених компонентів невербальної комунікативної поведінки;

- невербальної комунікативної поведінки відповідно до етносоціокультурних установок носіїв англійської та інших мов

та вмінь:

- використовувати знання про Британію в ситуації міжкультурного спілкування на англійській мові (про її географію, економіку, політичний устрій, освіту і т.п.);
- враховувати національно-культурну специфіку вербальної і невербальної комунікативної поведінки при побудові дискурсу міжкультурного спілкування англійською мовою;

- порівнювати рідну культуру і культуру носіїв англійської та інших мов, розмірковуючи при цьому над своєрідністю і відмінностями даних культур;
- запобігти культурним конфліктам, викликаним відмінностями ціннісних систем і етносоціокультурних установок у власній культурі та культурі носіїв англійської та інших мов;
- виступати медіатором культур, тобто вести міжкультурне спілкування на англійській мові, зберігаючи власну культурну ідентичність і не порушуючи культурних традицій носіїв англійської та інших культур, що передбачає здатність толерантного ставлення до ціннісних систем і етносоціокультурних установок інших культур.

Формування англомовної дискурсивної компетенції студентів розглядається нами як система взаємопов'язаних компонентів (комунікативного, лінгвістичного, культурологічного), яка проходить такі етапи: мотиваційно-ціннісний; культуротворчий; інтенціональний; оцінювально-коригуючий.

Література:

1. *Беспалько В.Л.* Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989.– 326 с.
2. *Гриньова В.М.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект): Дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. – Х., 2000. – 471с.
3. *Заболотська О.О.* Формування індивідуальності майбутніх учителів іноземних мов: Монографія. – Херсон, Айлант, 2006. – 244 с.
4. *Кузьмина Н.В.* Методы исследования педагогической деятельности.– Л., 1970. – 374 с.
5. *Сластенин В.А.* Формирование личности учителя в процессе его профессиональной подготовки. – М., Просвещение, 1976. – 279 с.

Заболотская О.А. Компоненты формирования дискурсивной компетенции студентов

Zabolotskaya O.A. The components of students' discursive competence formation

Заболотська Ольга Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор,
зав.кафедри англійської мови та методики її викладання, професор ХДУ.